

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

『古今和歌集』 (*Kokinwakashuu*)¹ หรือมักเรียกสั้นๆ ว่า *Kokinshuu* เป็นประชุมกวีนิพนธ์แบบญี่ปุ่นเล่มแรกที่จักรพรรดิทรงโปรดฯ ให้รวบรวมขึ้นโดยมีพระราชโองการโปรดฯ ให้ 紀友則 (Ki no Tomonori), 紀貫之 (Ki no Tsurayuki), 凡河躬恒 (Ooshikouchi no Mitsune) และ 壬生忠岑 (Mibu no Tadamine) ทั้ง 4 คนนี้ รวบรวมขึ้น ประกอบด้วยบทกวีทั้งหมด 20 เล่ม แบ่งแยกตามเนื้อหา มีบทกวีราว 1,100 บท โดยมี 紀淑望 (Ki no Yoshimochi) เป็นผู้เขียนบทนำเป็นภาษาจีนหรือ 真名序 (Manajo) และ Ki no Tsurayuki เป็นผู้เขียนบทนำแบบญี่ปุ่นโดยใช้ตัวอักษร 仮名 (Kana)² เรียกว่า 仮名序 (Kanajo) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง Kanajo นี้ ถือได้ว่าเป็นบทวิจารณ์วรรณคดีเล่มแรกของญี่ปุ่น เนื้อหาในบทวิจารณ์กล่าวถึงความสำคัญ ความเป็นมาและความเปลี่ยนแปลง ของบทกวีแบบญี่ปุ่นหรือ 和歌 (Waka)³ ลักษณะของบทกวี หรือ 歌の様 (Uta no sama) และบทวิจารณ์เกี่ยวกับยอดกวีทั้ง 6 หรือ 六歌仙 (Rokkasen) ซึ่งถือเป็นบทวิจารณ์ที่มีอิทธิพลเป็นอย่างมากในยุคหลังต่อมา *Kokinshuu* นับได้ว่าเป็นจิตสำนึกทาง

¹ ดูรายละเอียดที่หน้า 26.

² kana เป็นตัวอักษรที่ชาวญี่ปุ่นคิดประดิษฐ์ขึ้นมาใช้เอง โดยดัดแปลงมาจากอักษรคันจิของจีน

³ waka หรือ บทกวีญี่ปุ่นซึ่งประกอบไปด้วยประเภทต่างๆ ดังนี้ 長歌 (chouka) 、短歌 (tanka) และ 旋頭歌 (sedouka) เป็นต้น ในบรรดาบทกวีญี่ปุ่นทั้งหลาย tanka เป็นประเภทของบทกวีที่โดดเด่นและมีการแต่งกันมาก ดังนั้นจึงมีผู้นิยมเรียกบทกวีประเภทนี้ว่า waka ประกอบกับในสมัย Heian มีการนิยมแต่งบทกวีจีนที่ชาวญี่ปุ่นเรียกว่า 漢詩 (kanshi) ดังนั้นเพื่อให้เกิดความแตกต่างจากบทกวีของจีน ชาวญี่ปุ่นจึงเรียกการแต่งบทกวีของตนว่า การแต่ง waka ใน waka นี้จะกำหนดจำนวนพยางค์ไว้ทั้งหมด 31 พยางค์ โดยแบ่งเป็น 5วรรค คือ 5 7 5 7 7 ตั้งแต่ปลายสมัย Nara จนถึงต้นสมัย Heian ญี่ปุ่นได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมจีนอย่างมากจึงมีการนิยมแต่งบทกวีจีนกันอย่างแพร่หลาย ต่อมาพอถึงปลาย คริสตวรรษที่ 9 กระแสความนิยมวัฒนธรรมจีนเริ่มเสื่อมลง ทำให้ความนิยม ใน waka หรือ บทกวีญี่ปุ่นที่เคยได้รับความนิยมในอดีต กลับมาอีกครั้งพร้อมกับการแพร่หลายของอักษร kana หรือ อักษรที่ญี่ปุ่นประดิษฐ์ขึ้นมาใช้เอง ในช่วงนี้บรรดาชนชั้นสูงและขุนนาง จะเป็นผู้นำในการแต่งบทกวีญี่ปุ่นนี้ ถึงขนาดที่ในพระราชวังจะมีการประกวดการแต่งบทกวีแบบญี่ปุ่น โดยแบ่งเป็น 2 ฝ่าย มีผู้ทรงความรู้เป็นผู้ตัดสินในการประกวด ประเพณีดังกล่าวนี้เรียกว่า 歌合 (uta awase) ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าช่วงนี้เป็นช่วงที่มีการฟื้นฟูศิลปะและวัฒนธรรมญี่ปุ่น

ความงามของคนญี่ปุ่น เป็นรากฐานของพัฒนาการแห่งการแสดงออกทางอารมณ์ อีกทั้งยังถูกนำมาใช้อ้างอิงในวรรณคดีหลายๆเรื่องในสมัยต่อมา ถือได้ว่า **Kokinshuu** มีอิทธิพลอย่างใหญ่หลวงต่อพัฒนาการทางประวัติวัฒนธรรมญี่ปุ่น

ดังนั้นเพื่อความเข้าใจที่ลึกซึ้งและกว้างขวาง ผู้ที่จะศึกษาวรรณคดีหรือแม้แต่วัฒนธรรมญี่ปุ่น จึงควรที่จะต้องศึกษาและทำความเข้าใจบทกวีใน **Kokinshuu** รวมไปถึงตัวกวีเองด้วย

『貫之は下手な歌よみにて古今集はくだらぬ集』 (Tsurayuki wa hetana utayomi nite **Kokinshuu** wa kudaranushuu)⁴ เป็นประโยคขึ้นต้นบทวิจารณ์ของ 正岡子規⁵ (Masaoka Shiki ค.ศ.1867-1902) กวีมีชื่อในสมัย เมจิ (ค.ศ.

⁴ Oooka Makoto, *Nihonshi jinsen 7 Tsurayuki*, 2nd ed. (Tokyo: Chikuma shobou, 1971), p.5.

⁵ Masaoka Shiki (ค.ศ. 1867-1902) กวีไฮกุ (俳句) (Haiku) ที่มีชื่อเสียงในสมัยเมจิ (ค.ศ. 1868-1912) Haiku เป็นบทกวีสั้นที่พัฒนามาจาก Tanka มีทั้งสั้น 17 พยางค์ แบ่งเป็น 5 7 5 ใน 17 พยางค์นี้ผู้แต่งต้องพยายามสื่อความรู้สึกนึกคิดออกมาให้มากที่สุด บทกวีชนิดนี้ในสมัยเอโดะ (ค.ศ. 1603-1868) เรียกว่า Haikai (俳諧) และต่อมาในสมัย Meiji จึงเรียกว่า Haiku Shiki เกิดที่ตำบล 松山 (Matsuyama) จังหวัด 愛媛 (Ehime) บนเกาะ 四国 (Shikoku) เข้าศึกษาที่มหาวิทยาลัยโตเกียวเมื่อปี Meiji 23 (ค.ศ. 1890) ในปี ค.ศ. 1892 ออกจากมหาวิทยาลัยกลางคัน และเข้าทำงานที่บริษัท 日本新聞社 (Nihon shimbunsha) โดยใช้ชื่อนามปากกาว่า 獺際書屋 (Datsusai shokoku) มีความหมายว่า "ห้องอ่านหนังสือที่นำมาเปลี่ยนแปลงจัดเรียงใหม่" โดยมีเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์บทกวี Haiku นับเป็นผู้ที่ริเริ่มการปฏิวัติรูปแบบของ Haiku โดยยกย่องลักษณะแบบ 万葉集 หรือ *Man'yōshū* (ประชุมกวีนิพนธ์ญี่ปุ่นเล่มแรก กล่าวกันว่าผู้รวบรวมคือ Ootomo no Yakamochi รวบรวมเสร็จในปลายสมัย Nara ระหว่าง ค.ศ. ที่ 760) ซึ่งมีลักษณะที่เรียบง่าย ตรงไปตรงมา รู้สึกเช่นไรก็แสดงออกไปเช่นนั้น ในปี ค.ศ. 1895 เกิดสงครามญี่ปุ่น-จีน Shiki ต้องไปเป็นทหาร ทำหน้าที่เขียนหนังสือรายงานสถานการณ์การรบ (従軍記者) (Juugunkisha) หลังจากกลับจากสงครามเขาเริ่มป่วยเป็นโรค Hemoptysis มีอาการไอและจากเสมหะเป็นเลือด ในปี ค.ศ. 1898 ระหว่างพักฟื้นก็มีผลงานออกมาชื่อ 俳諧大要 (Haikai taiyō) หรือ "ความสำคัญของ Haikai" มีเนื้อหาเกี่ยวกับทฤษฎีด้านไฮกุที่ Shiki คิดขึ้นมา และในปีเดียวกันนั่นเองที่ Shiki ได้เขียนบทความวิจารณ์ Tsurayuki และประชุมกวีนิพนธ์ **Kokinshuu** โดยมีเนื้อหาโจมตี Tsurayuki และประชุมกวีนิพนธ์ **Kokinshuu** และยกย่องลักษณะที่เรียบง่ายแบบ 万葉調 (Man'yōchō) ที่แสดงสิ่งที่เห็นอย่างตรงไปตรงมา (写生) (Shasei) และมีลักษณะที่เน้นวัตถุวิสัย หรือ 客観的 (kyakkan teki) และยังคงตั้งนิตยสารเกี่ยวกับวรรณกรรมที่มีอิทธิพลต่อคนรุ่นใหม่ในสมัยนั้นอย่างมากชื่อ ホトトギス (Hototogisu) Shiki เคยอาศัยอยู่ในบ้านหลังเดียวกับ 夏目漱石 (Natsume Souseki) (ค.ศ. 1867-1916) นักเขียนนิยายที่มีชื่อเสียงในสมัย Meiji มีผลงานเช่น 吾輩は猫である (Wagahai wa Nekodearu ค.ศ. 1905) และ ころ (Kokoro ค.ศ. 1914) เป็นต้น Shiki เสียชีวิตในปี 1902 ด้วยวัยโรค รวมอายุทั้งสิ้น 35 ปี นับได้ว่า Shiki เป็นกวีผู้มีความสำคัญด้านวรรณคดีคนหนึ่งในสมัย Meiji

1868-1912) ผู้ซึ่งกล่าวโจมตีไว้ใน “หนังสือการอ่านบทกวี” หรือ 『歌よみに与ふる書』 (Utayomi ni atafuru sho) ว่า “Tsurayuki เป็นนักกลอนที่ไม่เก่ง ทำให้ **Kokinshuu** เป็นประมุขกวีนิพนธ์ที่น่าเบื่อ” นับเป็นบทวิจารณ์ที่สร้างความแปลกใจและตกตะลึงเป็นอย่างมากแก่ผู้คนในสมัยนั้น เนื่องจากคนส่วนใหญ่รู้จัก Tsurayuki ในฐานะที่เป็นตัวแทนของ **Kokinshuu** ด้วยเหตุผลที่ว่าเป็นผู้ที่มีบทกวีปรากฏอยู่มากที่สุดในบรรดาบทกวีที่มีชื่อเสียงด้วยกัน คือ 102 บท จากจำนวนบทกวีใน **Kokinshuu** ทั้งหมด 1111 บทคิดเป็นประมาณ 10 % นอกจากนี้ยังเป็นผู้เขียนบทนำ Kanajo ที่มีชื่อเสียง เป็นผู้แต่งวรรณคดีประเภทบันทึกชื่อ 土佐日記 (*Tosa nikki*)⁶ เป็นผู้รวบรวมประมุขกวีนิพนธ์ 新撰和歌集 (*Shinsenwakashuu*)⁷ และยังมีผู้รวบรวมผลงานกวีเอาไว้ใน 後撰和歌集 (*Gosenwakashuu*)⁸ หรือ **Gosenshuu** นอกจากนี้ยังมีรวมบทกวีส่วนตัวคือ 貫之集

⁶ *Tosa nikki* (ค.ศ.934?) วรรณคดีประเภทบันทึกเรื่องแรกของญี่ปุ่นที่ใช้ตัวอักษรคาเนะ (仮名) (Kana) ผู้เขียนคือ Tsurayuki แสร้งเขียนบันทึกในฐานะผู้หญิง เนื้อหาเกี่ยวกับ การที่ผู้แต่งได้รับคำสั่งให้เดินทางไปรับราชการที่แคว้น Tosa (ปัจจุบันคือจังหวัด 高知 (Kouchi) บนเกาะ 四国 (Shikoku) โดยเริ่มออกเดินทางตั้งแต่ปี 承平 4 (Jouhei 4 ค.ศ. 934) วันที่ 21 เดือน 12 และกลับเข้าเมืองหลวง (เกียวโต) ในวันที่ 16 เดือน 2 ในอีก 5 ปีถัดมา (Tsurayuki อายุประมาณ 64 ปี) บันทึกนี้เริ่มเขียนตั้งแต่เดินทางออกจากแคว้น Tosa จนถึงเมืองหลวงรวมเวลาดำเนิน 55 วัน โดยมีการเขียนวันเดือนปีกำกับไว้ อย่างชัดเจน และบันทึกโดยไม่ขาดแม้แต่วันเดียว (จากจุดนี้นั่นเองทำให้นักวรรณคดีในสมัยหลังตีความว่า บันทึกนี้อาจเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นโดยไม่ได้มีการออกเดินทางจริง เนื่องจากถ้าเป็นเหตุการณ์จริงคงต้องมีบางวันที่ลืมหรือบันทึกไม่ครบ (Ibid., p.211.)) ผู้เขียน พรรณนาถึงความทุกข์ยากในการเดินทางโดยเรือ ความหนาวเหน็บต่อพายุ รวมทั้งใจสลด บรรยายลักษณะต่างๆของผู้คนบนเรือ สภาพของธรรมชาติตามชายฝั่งและตามเมืองท่าต่างๆที่ได้แวะ นอกจากนี้ยังพรรณนาถึงความทุกข์โศกที่สูญเสียบุตรสาวซึ่งยังเล็กที่แคว้น Tosa และเมื่อมาถึงเมืองหลวงก็กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้นหลังจากห่างไปถึง 5 ปี

⁷ *Shinsenwakashuu* ประมุขกวีนิพนธ์ที่ Ki no Tsurayuki ได้รับพระราชโองการให้รวบรวมขึ้น ในขณะที่ดำรงตำแหน่งเป็น ผู้ดูแลแคว้น Tosa มีบทกวีทั้งหมด 360 บท และมีบทนำที่เขียนเป็นภาษาจีนหรือ 漢文 (kanbun)

⁸ *Gosenwakashuu* หรือมักเรียกสั้นๆ ว่า **Gosenshuu** ประมุขกวีนิพนธ์เล่มที่สองที่จักรพรรดิ 村上 (Murakami ค.ศ. 946-967 องค์ที่ 62) โปรดเกล้าให้รวบรวมขึ้นโดยรวบรวมเสร็จในปี ค.ศ. 951 มีผู้รวบรวม 5 คนคือ 源順 (Minamoto no Shitagou), 大中臣能宣 (Onakatomi no Yoshinobu), 清原元輔 (Kiyohara no Motosuke) 紀時文 (Ki no Tokifumi) ลูกชายของ Tsurayuki (จากจุดที่ลูกชายของ Tsurayuki เป็นหนึ่งในผู้รวบรวมนี้เอง Oooka makoto นักวิชาการชาวญี่ปุ่นจึงกล่าวไว้ว่า กวีนิพนธ์ของ Tsurayuki ที่ถูกนำมารวบรวมไว้ใน Gosenshuu น่าจะเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นตัวตนของ Tsurayuki ได้ชัดเจนที่สุด) และ 坂上望城 (Sakaue no Mochiki) ประกอบด้วยเนื้อหา 20 เล่ม บทกวีประมาณ 1,426 บท เนื้อหาส่วนใหญ่กล่าวถึงความรื่นเริงสนุกสนาน ที่น่าสังเกตก็คือ ไม่มีบทกวีของผู้รวบรวมทั้ง 5 คนอยู่เลย

(*Tsurayukishuu*)⁹ อีกด้วย จากผลงานที่มีอยู่มากมายดังที่ได้กล่าวมาจึงอาจกล่าวได้ว่า กวีนิพนธ์ของ Tsurayuki น่าจะมีลักษณะบางอย่างซึ่งเป็นสิ่งที่บ่งบอกแนวโน้มลักษณะของบทกวีในสมัย *Kokinshuu* ได้ และลักษณะนั้นก็เป็นที่ Masaoka Shiki ได้นำมาวิพากษ์วิจารณ์ไว้อย่างค่อนข้างรุนแรง ดังนั้นจึงเป็นเหตุผลที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาลักษณะกวีนิพนธ์ของ Tsurayuki

ส่วนมูลเหตุที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาวิจัยลักษณะกวีนิพนธ์รักของ

Ki no Tsurayuki ในรวมบทกวีนิพนธ์ *Kokinshuu* นั่นคือ กวีนิพนธ์ที่เกี่ยวกับธรรมชาติและฤดูกาลของ Ki no Tsurayuki ใน *Kokinshuu* เป็นหัวข้อที่มีผู้นำมาวิจัยกันอย่างกว้างขวาง¹⁰ แต่งานวิจัยเกี่ยวกับกวีนิพนธ์ที่เกี่ยวกับความรักของ Ki no Tsurayuki ใน *Kokinshuu* เท่าที่ได้ศึกษามาพบว่ามีน้อยและไม่มีผู้ใดศึกษาครบทั้ง 24 บท จากกวีนิพนธ์ของเขาทั้งหมด 102 บท คิดเป็นประมาณเศษ 1 ส่วน 4 ซึ่งมากเป็นอันดับสองรองจากกวีนิพนธ์ที่เกี่ยวกับฤดูกาลที่มี จำนวน 43 บท¹¹ ดังนั้นจึงถือได้ว่าลักษณะของกวีนิพนธ์รักเป็นตัวแทนอย่างหนึ่งของลักษณะโดยรวมของบทกวีนิพนธ์ของ Ki no Tsurayuki ใน *Kokinshuu*

จากการศึกษาพบว่ายังไม่เคยมีคนไทยผู้ใดศึกษาลักษณะของกวีนิพนธ์ที่เกี่ยวกับความรักของ Ki no Tsurayuki ใน *Kokinshuu* ทั้ง 24 บทมาก่อนแม้จะมีการกล่าวถึงลักษณะโดยรวมของบทกวีในยุคของ Ki no Tsurayuki ในหนังสือ “วิวัฒนาการวรรณคดีญี่ปุ่น” ของ กาญจนา ประสพเนตร¹² แต่ก็เป็นเพียงการให้คำจำกัดความสั้นๆ เพื่อประกอบการอธิบายถึง วิวัฒนาการทางวรรณคดีญี่ปุ่นในสมัยต่างๆ โดยไม่ได้กล่าวถึงรายละเอียดและเนื้อหาของกวีนิพนธ์ของ Ki no Tsurayuki แต่อย่างใด

⁹ *Tsurayukishuu* บทรวมกวีนิพนธ์ส่วนตัวหรือ 私家集 (shikashuu) ของ Ki no Tsurayuki ในสมัย Heian โดยผลงานมากกว่าครึ่งเป็น Byoubu uta ปรากฏจำนวนคัดลอกอยู่หลายฉบับ

¹⁰ Komachiya Teruhiko, *Shinchou koten bungaku arubamu 4 Kokinwakashuu*. 3rd ed (Tokyo: Shinchousha, 1995), p.53.

¹¹ ดูตารางแสดงจำนวนบทกวีในแต่ละประเภทของ Ki no Tsurayuki ใน *Kokinshuu* หน้า 40.

¹² กาญจนา ประสพเนตร, *วิวัฒนาการวรรณคดีญี่ปุ่น*, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536).

1.2 วัตถุประสงค์ในการทำวิจัย

เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ลักษณะความเป็นเหตุเป็นผลซึ่งรวมถึงการใช้กลวิธีการ ประพันธ์จำนวนมากในกวีนิพนธ์รักของ Ki no Tsurayuki ใน **Kokinwakashuu**

1.3 สมมุติฐานในการทำวิจัย

เนื่องจาก Ki no Tsurayuki เป็นทั้งกวีและผู้เขียนบทนำหรือ Kanajo ใน **Kokinwakashuu** ซึ่งถือได้ว่าเป็นบทวิจารณ์วรรณคดีเล่มแรกของญี่ปุ่น เพราะฉะนั้น Ki no Tsurayuki จึงต้องมีความระมัดระวังในการใช้ภาษาในกวีนิพนธ์รักซึ่งทำให้เกิดลักษณะ เฉพาะตัวในการใช้ภาษาคือ มีความเป็นเหตุเป็นผล (Reasonable) และมีการใช้กลวิธีการ ประพันธ์จำนวนมาก

1.4 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยจะทำการศึกษาค้นคว้าโดยศึกษาจากเอกสารและหนังสือ (Documentary Research) และนำเสนอผลงานวิจัยในเชิงพรรณนา (Descriptive Research) โดยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาประวัติของกวี และความเป็นมา รวมถึงผลงานต่างๆของกวี
2. ปริทัศน์วรรณกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้อง
3. แปลบทกวีทั้ง 24 บท วิเคราะห์เนื้อหา และพิจารณาลักษณะแห่ง ความเป็นเหตุเป็นผล (Reasonable) และการใช้กลวิธีการประพันธ์
4. เรียบเรียงข้อมูล สรุปผลที่ได้จากการวิจัย และนำเสนอเป็นวิทยานิพนธ์

1.5 ขอบเขตการวิจัย

เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ลักษณะความเป็นเหตุเป็นผลซึ่งรวมถึงการใช้กลวิธีการ ประพันธ์จำนวนมากในกวีนิพนธ์รักของ Ki no Tsurayuki จำนวน 24 บท ใน **Kokinwakashuu**

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

คาดว่าผลการวิจัยจะช่วยให้มีความเข้าใจต่อลักษณะของกวีนิพนธ์รัก ของ Ki no Tsurayuki ใน **Kokinwakashuu** มากขึ้น และยังสามารถนำผลการวิจัยนี้ไปใช้เป็นแนวทางในการศึกษากวีนิพนธ์ประเภทอื่นๆ ของ Ki no Tsurayuki ทั้งใน **Kokinwakashuu** และวรรณกรรมเรื่องอื่น รวมไปถึงผลงานของกวีท่านอื่นๆ ในยุคสมัยเดียวกันได้

1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น

1. การแปลกวีนิพนธ์จากภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาไทยในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นการแปล จากบทกวีญี่ปุ่นที่มีฉันทลักษณ์คือ 5 7 5 7 7 ซึ่งเป็นจำนวนพยางค์ในแต่ละวรรครวม 31 พยางค์ เป็นกลอนสุภาพในภาษาไทย แต่เนื่องจากข้อจำกัดในด้านลักษณะทางไวยากรณ์กล่าว คือในภาษาญี่ปุ่นจะแปลโดยมีลำดับจากข้างหลังไปข้างหน้า ตัวอย่างเช่น

私 は ご飯 を 食べます。
 Watashi wa gohan o tabemasu .

ฉัน คำช่วยแสดงประธาน ข้าว คำช่วยแสดงกรรมของกริยา กิน

ความหมาย=ฉันกินข้าว

ทำให้ในบางกรณีเมื่อแปลความหมายเป็นภาษาไทยแล้วไม่สามารถคงตำแหน่งของคำให้ เหมือนกับภาษาญี่ปุ่นได้

นอกจากนี้เสียงในภาษาไทยและภาษาญี่ปุ่นก็มีความแตกต่างกันรวมถึงข้อจำกัดด้านความสามารถในการแต่งบทกวีของผู้วิจัย ซึ่งอาจมีผลให้กลอนสุภาพที่แปลออกมามีความบกพร่องด้านเสียงสัมผัสและจำนวนคำที่มากเกินไปกว่าแปดพยางค์ แต่อย่างไรก็ตามเนื่องจากจุดมุ่งหมายหลักในการแปลบทกวีในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ก็เพื่อแสดงให้เห็นถึงลักษณะของการใช้กลวิธีการประพันธ์และความหมายของบทกวีเป็นหลัก ความบกพร่องที่อาจเกิดขึ้นจึงไม่น่าจะส่งผลกระทบต่อจุดมุ่งหมายของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

2.หนังสือ **Kokinwakashuu** ที่ใช้เป็นหลักในการศึกษาวิเคราะห์ความหมายและกลวิธีการประพันธ์ในครั้งนี้มีสี่เล่มด้วยกันดังนี้

1. 新日本古典文学大系 5 古今和歌集 (Shinnihon koten bungaku taikei5 Kokinwakashuu) โดย 小島憲之 (Kojima Noriyuki) และ 新井栄蔵 (Arai Eizou)¹³

2. 新潮日本古典集成古今和歌集 (Shinchou nihon koten shuusei Kokinwakashuu โดย 奥村恆哉 (Okumura Tsuneya)¹⁴

3. ワイド版岩波文書 49 古今和歌集 (Waido han Iwanami bunsho49 Kokinwakashuu) โดย 佐伯梅友 (Saeki Umetomo)¹⁵

4. 日本古典文学撰集 7 古今和歌集 (Nihon koten bungaku sennshuu 7 Kokinwakashuu โดย 小沢正夫 (Ozawa Masao)¹⁶

¹³ Kojima Noriyuki and Arai Eizou, *Shinnihon koten bungaku taikei5 Kokinwakashuu* 2nd ed. (Tokyo: Iwanami shoten, 1998).

¹⁴ Okumura Tsuneya, *Shinchou nihon koten shuusei Kokinwakashuu* 6th ed. (Tokyo: Shinchousha, 1988)

¹⁵ Saeki Umetomo, *Waido han Iwanami bunsho49 Kokinwakashuu* (Tokyo: Iwanami shoten, 1991)

¹⁶ Ozawa Masao, *Nihon koten bungaku sennshuu 7 Kokinwakashuu* 10th ed. (Tokyo: Shougakukan, 1979)

สำหรับตัวบทกวีที่เป็นภาษาญี่ปุ่นอ้างอิงตามฉบับของสำนักพิมพ์ Shougakukan เล่มที่ 4

3. บทแปลภาษาอังกฤษอ้างอิงจากหนังสือ *Kokinwakashuu The First Imperial Anthology of Japanese Poetry* แปลและอธิบายโดย McCullough, Helen Graig¹⁷ และจะใช้เครื่องหมาย / แทนการแบ่งวรรค

4. ตัวเลขลำดับของบทกวีทั้ง 24 บทจะเขียนแสดงไว้บริเวณกลางหน้ากระดาษ ส่วนหมายเลขของบทกวีใน *Kokinshuu* อยู่ในบรรทัดต่อไป

ตัวอย่าง

บทกวีลำดับที่ 1

471. 題しらず

吉野川岩波高く行く水のはやくぞ人を思ひそめてし

หมายความว่า บทกวีบทนี้เป็นบทกวีลำดับที่ 1 ของบทกวีทั้งหมด 24 บท และมีหมายเลขของบทกวีใน *Kokinshuu* คือ 471

5. การใช้ลูกศรชี้แสดงกลวิธีการประพันธ์ ในบางกรณีที่ตัวอักษรอยู่ติดกันมากและเป็นกลวิธีการประพันธ์ต่างชนิดกัน จะใช้การขีดเส้นใต้ชนิดเดียวกันกับเส้นของลูกศรเพื่อแสดงถึงสิ่งที่บ่งชี้ และในส่วนของกลวิธีการประพันธ์ประเภท jokotoba จะใช้การแรเงาร่วมกับการใช้ลูกศรเพื่อเป็นการบ่งชี้

ตัวอย่าง

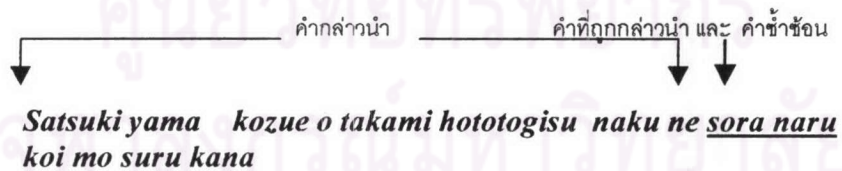
¹⁷ *Kokinwakashuu The First Imperial Anthology of Japanese Poetry*, Translate and annotated by McCullough, Helen Graig (Stanford, CA: Stanford University Press, 1985)

- ส่วนที่ทำหน้าที่เป็น jokotoba หรือ คำกล่าวนำในบทกวีนี้คือ ashihiki no yama yori tsuki no โดยมีคำที่ถูกลำนำคือ idete
- ส่วนที่ทำหน้าที่เป็น makurakotoba หรือ คำประดับในบทกวีนี้คือ ashihiki no โดยมีคำรองรับคำประดับหรือ himakurakotoba คือ yama : ชั้นนี้เป็นต้น

แต่ในกรณีที่บทกวีนั้นๆ ใช้กลวิธีการประพันธ์เพียงประเภทเดียว หรือ ระยะเวลาของตัวอักษรภาษาญี่ปุ่น มีระยะห่างที่พอดี ไม่ก่อให้เกิดความสับสน จะใช้การขีดเส้นใต้ธรรมดาและเส้นลูกศรดำทึบในการบ่งชี้

ตัวอย่าง

- ส่วนที่ทำหน้าที่เป็น jokotoba ในบทกวีนี้คือ Satsuki yama kozue o takami hototogisu naku ne โดยมีคำรองรับคำกล่าวนำและทำหน้าที่เป็นคำซ้ำซ้อนด้วยคือ soranaru เช่นนี้เป็นต้น

6. ชื่อของนักวิชาการชาวญี่ปุ่นที่นำมาอ้างอิงไว้ในงานวิจัยฉบับนี้ จะเขียนตามระบบญี่ปุ่นโดยใช้นามสกุลขึ้นก่อน แล้วจึงตามด้วยชื่อ

7. ในรายงานวิจัยวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยจะใช้ระบบถอดอักษรภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาไทย ซึ่งเป็นผลงานวิจัยของ อาจารย์สาขาภาษา ญี่ปุ่น (ผศ. ดร. กัลยาณี สีสสุวรรณ , ผศ. สุชาติ สัตยพงศ์ , ผศ. ดร. เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล) อาจารย์ภาควิชา ภาษาศาสตร์ (ผศ. ดร. สุดาพร ลักษณะนิยานาวิน) และ อาจารย์ ภาควิชา ภาษาไทย (ผศ. ดุษฎีพร ชำนิโรคคานต์) คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระบบดังกล่าวนี้ กำหนดการถอดอักษรภาษาญี่ปุ่นที่เขียนด้วย อักษรโรมัน (อักษรโรมะจิ) เป็นอักษรไทย โดยจะขออธิบายคร่าวๆ เพื่อให้ง่ายต่อการเข้าใจดังนี้

สำหรับคำบางคำที่ใช้เป็นที่แพร่หลายมากแล้ว เช่น ซามูไร , ซากุระ, เมจิ จะได้ใช้ตามความนิยม โดยไม่นำระบบถอดอักษรดังกล่าวมาใช้

สระ

อักษรโรมะจิ

อักษรไทย

(สระเสียงสั้น , สระเสียงยาว)

a , a

อะ, อา

อักษรโรมะจิ

อักษรไทย

i , ii

อิ, อี

u , u

อุ, อู

e , e

เอะ , เอ

o , oo

โอะ , โอ

-ya, -yaa

เียะ , เียย

-yu, -yuu

อิว , อีว

-yo, -you

เอ็ยว , เอ็ยว

พยัญชนะ

อักษรโรมะจิ

P เมื่อเกิดต้นคำ
เมื่อเกิดที่อื่นๆ

b

m

f

w

t เมื่อเกิดต้นคำ
เมื่อเกิดที่อื่นๆ

อักษรโรมะจิ

ts

ch

d

อักษรโรมะจิ

n

n (ที่เป็นพยัญชนะก่อกพยางค์ทำหน้าที่คล้ายตัวสะกด)

เมื่อเกิดหน้า p, b, m

เมื่อเกิดหน้า k, g, w

เมื่อเกิดที่อื่นๆ

n' (ทำหน้าที่เป็นตัวสะกดและตามด้วยสระ)

s

sh

อักษรไทย

พ

ป

บ

ม

ฟ

ว

ท

ต

อักษรไทย

ทฺช

ช

ด

อักษรไทย

น

ม

ง

น

น

ช

ช

ณ

z	ส
j	จ
r	ร

อักษรโรมะจิ

y	
k	เมื่อเกิดต้นคำ เมื่อเกิดที่อื่นๆ
g	เมื่อเกิดต้นคำ เมื่อเกิดที่อื่นๆ
h	

อักษรไทย

ย
ค
ก
ง
ฮ

ตัวอย่าง การถอดอักษรที่มีอยู่ในรายงานการวิจัยฉบับนี้ เช่น

อักษรโรมะจิ	อักษรไทย
Kokinwakashuu	โคะกิ่งวะกะฉู
Ki no Tsurayuki	คิ โนะ ทัซุระยุกิ
Kanajo	คะนะโจะ
Rokkasen	รกกะเซ็น
Man' youshuu	มันโยฉู

หมายเหตุ : เพื่อความสะดวกสำหรับผู้รู้ภาษาญี่ปุ่นผู้วิจัยจะใช้อักษรภาษาญี่ปุ่นและเขียนคำอ่านเป็นอักษรโรมะจิ ในส่วนเนื้อหาวิทยานิพนธ์ ยกเว้นการเขียนทับศัพท์ในคำแปลบทกวีเท่านั้นที่จะใช้ระบบถอดอักษร และสำหรับผู้ที่ไม่คุ้นเคยกับคำอ่านในภาษาญี่ปุ่นสามารถตรวจสอบคำอ่านภาษาไทยของคำสำคัญต่างๆ ได้จากภาคผนวก

1.8 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจากประชุมกวีนิพนธ์ *Kokinshuu* มีความสำคัญดังที่ได้กล่าวมาแล้ว งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ *Kokinshuu* จึงมีอยู่อย่างมากมายและมีขอบเขตที่กว้างขวาง แต่งานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องกับกวีนิพนธ์ที่เกี่ยวกับความรักของ Ki no Tsurayuki จากการค้นคว้าพบว่า มีดังต่อไปนี้

งานวิจัยของ 平沢 竜介 (Hirasawa Ryuunosuke)¹⁸ ในหนังสือ 和歌文学論集 2 古今集とその前後 (Waka bungaku ronshuu 2 Kokinshuu to sono zengo) ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง

- ลักษณะการใช้ความเปรียบหรือ *mitate* ในบทกวีของ Tsurayuki และจำนวนของบทกวีที่มีการใช้ความเปรียบเมื่อเปรียบเทียบกับกวีคนอื่นในสมัยเดียวกัน ซึ่งผลการวิจัยพบว่า Tsurayuki เป็นผู้ที่มีการใช้ *mitate* มากที่สุดเมื่อเทียบกับกวีคนอื่นในยุคเดียวกัน
- ลักษณะของกวีนิพนธ์ที่เกี่ยวกับความรักของ Tsurayuki ใน *Kokinshuu* ทั้งที่มีการใช้และไม่ใช้กลวิธีประเภท *jokotoba*

ผลการวิจัยพบว่า ไม่ว่าจะมีการใช้กลวิธีการประพันธ์ประเภท *jokotoba* หรือไม่ก็ตาม กวีนิพนธ์ที่เกี่ยวกับความรักของ Tsurayuki จะมีลักษณะที่แสดงออกหรือบรรยายความรู้สึกน้อย แต่ในงานวิจัยนี้เป็นเพียงการกล่าวถึงกวีนิพนธ์แต่ละบทจำนวน 20 บทโดยคร่าวๆ เท่านั้น โดยไม่ได้กล่าวถึงกลวิธีการประพันธ์อื่นนอกเหนือจาก *jokotoba* แต่อย่างใด กวีนิพนธ์ที่ยกมากล่าวถึงในงานวิจัยนี้ได้แก่บทที่ 475, 479, 482, 572, 573, 574, 579, 588, 589, 597, 598, 599, 604, 605, 606, 633, 697, 729, 734, 804

¹⁸ Hirasawa Ryuunosuke, Waka bungaku ronshuu 2 Kokinshuu to sono zengo (Tokyo: Kasama shobou, 1994), pp. 171-197.

งานวิจัยของ 大岡信 (Oooka Makoto)¹⁹ ในหนังสือ 日本詩人選 7 貫之 (Nihonshijinsen 7 Tsurayuki) ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง ลักษณะกวีนิพนธ์ของ Tsurayuki โดยเน้นกวีนิพนธ์ที่เกี่ยวกับฤดูกาลแต่ไม่ได้จำกัดเฉพาะกวีนิพนธ์ใน **Kokinshuu** เท่านั้นยังรวมไปถึงกวีนิพนธ์ของ Tsurayuki ที่ได้รวบรวมไว้ที่อื่นๆ เช่นใน **Tsurayukishuu**, **Tosanikki**, **Gosenshuu** เป็นต้น นอกจากนี้ยังวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง Byoubu uta ของ Tsurayuki รวมถึงประวัติความเป็นมาของ Tsurayuki บางส่วน แต่ในงานวิจัยฉบับนี้ปรากฏกวีนิพนธ์รักของ Tsurayuki ที่อยู่ใน **Kokinshuu** เพียง 7 บทเท่านั้น ได้แก่ บทที่ 471, 482, 572, 588, 599, 605, 734 ซึ่งบางบทก็เพียงยกมากล่าวอ้างไว้โดยมิได้กล่าวถึงกลวิธีการประพันธ์ที่ใช้ในบทกวีแต่อย่างใด

งานวิจัยของ 大岡信 (Oooka Makoto)²⁰ ในหนังสือ ウインブックス 四季歌ごよみ恋 (Wind books shiki uta goyomi koi) ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง ลักษณะของกวีนิพนธ์ที่เกี่ยวกับธรรมชาติและกวีนิพนธ์ที่เกี่ยวกับความรักของกวีหลายๆคน แต่ได้กล่าวถึงกวีนิพนธ์ที่เกี่ยวกับความรักของ Tsurayuki ใน **Kokinshuu** เพียง 1 บทเท่านั้น คือบทที่ 471

งานวิจัยของ 村瀬敏夫 (Murase Toshio)²¹ ในหนังสือ 日本の作家 8 宮廷歌人 貫之 (Nihon no sakka 8 kyuutei kajin Tsurayuki) ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องประวัติความเป็นมาของ Tsurayuki, การรวบรวม **Kokinshuu**, บทกวีของ Tsurayuki ที่ไม่จำกัดอยู่ใน **Kokinshuu** รายละเอียดและความเป็นมาของ **Tosa nikki** แต่ได้กล่าวถึงกวีนิพนธ์ที่เกี่ยวกับความรักของ Tsurayuki ใน **Kokinshuu** เพียง 3 บทเท่านั้น คือบทที่ 479, 588, 589 โดยมีได้กล่าวถึงกลวิธีการประพันธ์ หรือ วิเคราะห์ ลักษณะของบทกวีโดยละเอียดแต่อย่างใด

¹⁹ Oooka Makoto, *Nihonshijinsen 7 Tsurayuki 2nd ed.* (Tokyo : Chikuma shobou, 1971).

²⁰ Oooka Makoto, *Wind books shiki uta goyomi koi* (Tokyo : Gakushuu kenkyuusha, 1991).

²¹ Murase Toshio, *Nihon no sakka 8 kyuutei kajin Tsurayuki* (Tokyo : Shintensha, 1987).

งานวิจัยของ 藤岡忠美 (Fujioka Tadaharu)²² ในหนังสือ 王朝の歌人 4 紀貫之 (Ouchou no kajin 4 Ki no Tsurayuki) ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องประวัติความเป็นมาของ Tsurayuki, การรวบรวม *Kokinshuu* , กล่าวถึงบางส่วนของ Kana jo และความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องของกวีผู้รวบรวมแต่ละคน นอกจากนี้ยังกล่าวถึงลักษณะกวีนิพนธ์ของ Tsurayuki ทั้งที่เกี่ยวกับธรรมชาติและที่เกี่ยวกับความรัก รวมถึงลักษณะของ Byoubu uta ด้วย แต่ได้กล่าวถึงกวีนิพนธ์ที่เกี่ยวกับความรักของ Tsurayuki ใน *Kokinshuu* เพียง 3 บทเท่านั้น คือ บทที่ 475, 572, 804 ซึ่งเป็นการกล่าวถึงในด้านความเกี่ยวเนื่องของประวัติส่วนตัวของ Tsurayuki กับบทกวีนั้นๆ ว่าน่าจะเกิดมาจากเหตุการณ์จริงหรือไม่อย่างไร โดยมีได้กล่าวถึงกลวิธีการประพันธ์ หรือ วิเคราะห์ลักษณะของบทกวีโดยละเอียดแต่อย่างใด

งานวิจัยของ 井上宗雄 (Inoue Muneo) และ 武川忠一 (Mukawa Chuichi)²³ ในหนังสือ 和歌の解釈と鑑賞事典 (Waka no kaishaku to kanshou jiten) ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง บทกวีที่มีชื่อเสียงในสมัย Heian แต่ปรากฏกวีนิพนธ์ที่เกี่ยวกับความรักของ Tsurayuki ใน *Kokinshuu* เพียง 1 บทเท่านั้น คือ บทที่ 471 ส่วนกวีนิพนธ์บทอื่นของ Tsurayuki ที่ถูกนำมากล่าวไว้ ล้วนเป็นกวีนิพนธ์ที่เกี่ยวกับธรรมชาติและฤดูกาลรวมไปถึงกวีนิพนธ์ที่เกี่ยวกับการพลัดพราก หรือ 離別 (Ribetsu)

งานวิจัยของ 目崎徳衛 (Mesaki Tokue)²⁴ ในหนังสือ 日本歴史学会編集 人物叢書紀貫之 (Nihon rekishi gakukai henshuu jinbutsu susho Ki no Tsurayuki) ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องประวัติความเป็นมาของ Tsurayuki, การรวบรวม *Kokinshuu* , เนื้อหาใน *Tosa nikki* รวมถึงลักษณะของกวีนิพนธ์ของ

²² Fujioka Tadaharu, *Ouchou no kajin 4 Ki no Tsurayuki* (Tokyo : Shueisha, 1985).

²³ Inoue Muneo and Mukawa Chuichi, *Waka no kaishaku to kanshou jiten* (Tokyo : Kasama shoin, 2000).

²⁴ Mesaki Tokue, *Nihon rekishi gakukai henshuu jinbutsu susho Ki no Tsurayuki* (Tokyo : Yoshikawa koubunkan, 1961).

Tsurayuki แต่กล่าวถึงกวีนิพนธ์ที่เกี่ยวกับความรักของ Tsurayuki ใน *Kokinshuu* เพียง 3บทเท่านั้น คือบทที่ 479,589,และบทที่599 ซึ่งเป็นการสันนิษฐานว่าบทกวีนั้นๆแต่งขึ้นจากเรื่องจริงหรือไม่อย่างไร โดยไม่ได้กล่าวถึงกลวิธีการประพันธ์แต่อย่างใด

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นภาษาญี่ปุ่นและไทย พบว่าไม่มีเอกสารและงานวิจัยฉบับใดเลยที่อธิบายลักษณะกวีนิพนธ์รักของ Ki no Tsurayuki ใน *Kokinwakashuu* รวมทั้งวิเคราะห์กลวิธีการประพันธ์ที่ใช้ทั้ง 24 บท จึงอาจกล่าวได้ว่างานวิจัยฉบับนี้เป็นฉบับแรกทั้งในประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นที่ศึกษาลักษณะกวีนิพนธ์รักของ Tsurayuki ใน *Kokinwakashuu* รวมทั้งวิเคราะห์กลวิธีการประพันธ์ที่ใช้ทั้ง 24 บท

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1.9 คำจำกัดความ

ในที่นี้จะให้คำจำกัดความของ ความเป็นเหตุเป็นผล กลวิธีการประพันธ์ สารระดับต้นและสารระดับลึก ที่ใช้ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

1.9.1 ความเป็นเหตุเป็นผล (reasonable)²⁵: ความเป็นเหตุเป็นผล รวมไปถึงการ แสดงสติปัญญา ในที่นี้ใช้ในขอบเขตของคำที่แปลความหมายมาจากคำภาษาญี่ปุ่นว่า 理知的 (richiteki) และเป็นความหมายที่ใช้กับลักษณะของบทกวีใน *Kokinwakashuu*

จากการศึกษาพบว่า งานวิจัยหลายฉบับได้ให้คำจำกัดความของลักษณะความเป็นเหตุเป็นผลของบทกวีใน *Kokinwakashuu* ไว้ดังนี้

1. การแสดงถึงเรื่องราวของฤดูกาลหรือธรรมชาติและความสนุกสนานรื่นรมย์หรือความเศร้า โศกทุกข์ตรมที่อยู่ภายในจิตใจ ตามลักษณะของรูปแบบที่ได้มีการกำหนดไว้ โดยใช้กลวิธีการประพันธ์ใหม่ๆ และมีความซับซ้อน เพื่อสร้างสรรค์ให้เกิดความงดงามละเอียดละไมของภาษา จากหนังสือ 新潮古典文学アルバム 4 古今和歌集 (Shinchou koten bungaku arubamu 4Kokinwakashuu) ของ 小町谷照彦 (Komachiya Teruhiko)²⁶

2. การสร้างสรรค์จินตภาพที่ก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจ ภายใต้รูปแบบของบทกวีที่ได้มีการกำหนดไว้ โดยเลี้ยงที่จะกล่าวถึงสิ่งนั้นออกมาโดยตรง จากหนังสือ 古今集新古今集必携 (Kokinshuu Shinkokinshuu hikkei) ของ 藤平春男 (Fujihira Haruo)²⁷

²⁵ reasonableเป็น คำแปลภาษาอังกฤษที่ผู้วิจัยเลือกใช้เอง

²⁶ Komachiya Teruhiko , *Shinchou koten bungaku arubamu 4 Kokinwakashuu*, p.44.

²⁷ Fujihira Haruo , *Kokinshuu Shinkokinshuu hikkei* (Tokyo: Gakutousha,1981) , p.61.

3. เป็นการสร้างความมั่งคั่งของบทกวี โดยนำสิ่งที่ก่อให้เกิดความกระตือรือร้นของตัวเอง มาแสดงออกให้ดังงามในรูปแบบที่ได้มีการกำหนดไว้แล้ว โดยใช้กลวิธีการประพันธ์ต่างๆ เป็นจำนวนมาก จากหนังสือ 和歌の解釈と鑑賞事典 (Waka no kaishaku to kanshou jiten) ของ 井上宗雄 (Inoue Muneo) และ 武川忠一 (Mukawa Chuichi)²⁸

4. บทกวีที่มีลักษณะของการวิเคราะห์และวิพากษ์วิจารณ์, การใช้กลวิธีการประพันธ์ จำนวนมาก รวมไปถึง การใช้ลักษณะที่ตรงกันข้ามและลักษณะของการกล่าวเป็นนัย จากหนังสือ 日本詩人選7貫之 (Nihonshi jinsen 7 Tsurayuki) ของ 大岡信 (Oooka Makoto)²⁹

5. การทำโครงสร้างของบทกวีให้มีความซับซ้อน โดยใช้ลักษณะของความเปรียบ หรือ 見立て (mitate) ที่แตกต่างไปจากความเป็นจริง จากหนังสือ 和歌文学論集2古今集とその前後 (Waka bungaku ronshuu 2 Kokinshuu to sono zengo) ของ 平沢竜介 (Hirasawa Ryuunosuke)³⁰

6. การนำสิ่งที่วิคิด พรรณนาออกมาให้เป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ โดยมีโครงสร้างที่ซับซ้อน ก่อให้เกิดความลุ่มลึกด้านจินตภาพของความหมายในบทกวี และหลีกเลี่ยงที่จะกล่าว

²⁸ Inoue Muneo and Mukawa Chuichi, *Waka no kaishaku to kanshou jiten*, p.862.

²⁹ Oooka makoto, *Nihonshi jinsen 7 Tsurayuki* : p.5.

³⁰ Hirasawa Ryuunosuke, *Waka bungaku ronshuu 2 Kokinshuu to sono zengo*, p.181.

ออกมาโดยตรง จากหนังสือ 国文学年次別文集「中古I」(Kokubungaku nenji betsu bunshuu 「chuu ko I」) ของ 池上康夫(Ikegami Yasuo)³¹

7. ความเป็นเหตุเป็นผล ในบทกวีของ Tsurayuki คือลักษณะการแต่งบทกวีแบบ 屏風歌 (Byoubu uta)³² จากหนังสือ 和歌大辞典(Waka daijiten) ของสำนักพิมพ์ 明治書院(Meiji shoin)³³

จากความจำกัดความของนักวิชาการที่ได้กล่าวอ้างมา ผู้วิจัยมีความเห็นว่า คำจำกัดความของคำว่า ความเป็นเหตุเป็นผล ของลักษณะบทกวีใน *Kokinshuu* คือ การสร้างความงดงามลุ่มลึกของบทกวี โดยนำสิ่งที่กวีคิดหรือต้องการที่จะแสดงออกพรรณนาออกมาให้เป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ โดยใช้กลวิธีการประพันธ์จำนวนมากและหลีกเลี่ยงการกล่าวถึงสิ่งนั้นออกมาโดยตรง ทำให้บทกวีมีลักษณะของการ “กล่าวเป็นนัย” ก่อให้ความหมายของบทกวีมีความลุ่มลึกและกว้างไกล ภายใต้รูปแบบที่ได้มีการกำหนดไว้แล้ว ในกรณีของ Tsurayuki คำจำกัดความของคำว่า ความเป็นเหตุเป็นผล ยังรวมไปถึงลักษณะการแต่งบทกวีแบบ Byoubu uta อีกด้วย

หนึ่ง อาจารย์ ดร.ลัดดา แก้วฤทธิเดช อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาตะวันออก สาขาภาษาญี่ปุ่น คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้กรุณาแสดงความคิดเห็นว่า ความหมายของ 理知的 (richiteki) ที่ใช้กับลักษณะของบทกวีใน *Kokinwakashuu*

³¹ Ikegami Yasuo , *Kokubungaku nenji betsu bunshuu 「chuu ko I」* (November 1981): 296.

³² 屏風歌 (Byoubu uta) : บทกวีที่เขียนประกอบรูปวาดที่อยู่บนฉากกั้นหรือบานพับสำหรับวางประดับวังหรือที่อยู่ของพวกขุนนางและ สมมที่เรียกว่า 屏風絵 (Byoubu e) Byoubu uta แบ่งเป็น 2 ชนิดใหญ่ได้แก่ บทกวีที่เกี่ยวกับฤดูกาลใน 12 เดือนและบทกวีที่เขียนเกี่ยวกับชื่อสถานที่ต่างๆ บทกวีลักษณะนี้เป็นสิ่งที่ได้รับความนิยมและกลายมาเป็นวัฒนธรรมในการใช้ชีวิตอย่างหนึ่งของชนชั้นสูง สันนิษฐานว่าเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยของจักรพรรดิ 文徳 (Montoku ครองราชย์ค.ศ.850-858) นับได้ว่า Byoubu uta เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการจินตนาการของกวี ที่สามารถนำสิ่งที่เห็นต่อหน้ามาประยุกต์แต่งบทกวีได้อย่างเหมาะสม ก่อให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการที่กว้างไกลและลุ่มลึกมากขึ้น

³³ *Waka daijiten 2nd ed.* (Tokyo : Meiji shoin , 1989) , p.700.

คือ ลักษณะร่วมของบทกวีที่พบใน *Kokinwakashuu* ยุคแห่งกวีหรือ 撰者時代 (Sensha jidai)³⁴ เป็นคำกล่าวที่แตกต่างไปจากบทกวีในสมัย *Man'youshuu* คือมีลักษณะที่ซับซ้อน มีการใช้ไหวพริบในการแต่งบทกวี มีการมอง หรือคิดเกี่ยวกับการแสดงอารมณ์ความรู้สึกในมุมมองที่กลับจากอีกมุมมองหนึ่ง หรือมีการเปลี่ยนมุมมองเพื่อหลีกเลี่ยงการแสดงอารมณ์ความรู้สึกอย่างตรงไปตรงมา สุนทรียภาพที่ได้จากการอ่านบทกวี จึงเกิดจากการหยั่งรู้ถึงอารมณ์ความรู้สึกสลับซับซ้อนที่แฝงอยู่ภายใต้บทกวี หรือเป็นสิ่งที่พรั่งพรูออกมาจากตัวอักษรทั้ง 31 พยางค์ในบทกวีหนึ่งๆ

ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเป็นความหมายที่มีความชัดเจนและมีความครอบคลุมได้ดีความหมายหนึ่ง จึงใคร่ขอนำมากล่าวอ้างไว้ ณ ที่นี้ เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อ่านและผู้ทำงานวิจัยในเรื่องที่เกี่ยวข้องต่อไป

1.9.2 กลวิธีการประพันธ์

บทกวีหนึ่งบทจะประกอบไปด้วย คำและกลวิธีการประพันธ์อันได้แก่กลวิธีการประพันธ์ที่มีมาแต่ดั้งเดิม(สมัย *Man'youshuu*) ได้แก่ 序詞 (jokotoba) และ 枕詞 (makurakotoba) และกลวิธีการประพันธ์ที่เกิดขึ้นใหม่ในสมัย *Kokinshuu* ได้แก่ 掛詞 (kakekotoba), 縁語 (engo) นอกจากนี้ยังมีกลวิธีการประพันธ์ที่เปรียบสิ่งหนึ่งที่สายตามองเห็นว่ามีคล้ายกับอีกสิ่งหนึ่ง เช่น เห็นดอกไม้เป็นหิมะ หรือในทางตรงกันข้ามคือเห็นหิมะเป็นดอกไม้ เรียกกลวิธีการประพันธ์ชนิดนี้ว่า 見立て (mitate) และกลวิธีการประพันธ์ประเภท บุคลาธิษฐาน หรือคำเรียกภาษาญี่ปุ่นว่า 擬人化 (gi jinka) ที่ให้สิ่งที่ไม่ใช่บุคคลเช่น สัตว์ วัตถุหรือความคิดนามธรรม แสดงลักษณะไม่ว่าในด้านรูปลักษณ์ ลักษณะนิสัย ความรู้สึก หรือพฤติกรรมต่างๆ อย่างเป็นบุคคล โดยกลวิธีการประพันธ์ทั้ง mitate และบุคลาธิษฐาน ต่างก็ถือว่าเป็นลักษณะของการใช้ความเปรียบอย่างหนึ่ง

³⁴ ดูรายละเอียดหน้า 35.

ลักษณะโดยทั่วไปของกลวิธีการประพันธ์แต่ละประเภท³⁵

1. กลวิธีการประพันธ์ประเภท jokotoba หรือ คำกล่าวนำ

เป็นกลวิธีการประพันธ์ชนิดหนึ่ง ที่ใช้มากในการแต่ง บทกวี ญี่ปุ่น หมายถึง การนำ คำหรือวลีหนึ่งๆ มากล่าวนำ คำหรือวลีใดๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสารหรือความหมายของบทกวี เพื่อให้ผู้อ่านเกิดภาพพจน์ จินตนาการ รวมทั้งสามารถเข้าใจความหมายของบทกวีได้อย่าง ชัดเจนยิ่งขึ้น ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1.1

การนำวลี 山ざくら霞の間 (yamazakura kasumi no ma) ที่หมายถึง รอยแยกสายหมอกแห่ง yamazakura มากล่าวนำคำว่า ほのかにもみ (honoka ni mo mi) หมายถึง เห็นเพียงชั่วครู่ เห็นเพียงนิดเดียว ซึ่งในบทกวี บทนี้สารสำคัญจริงๆ ที่กวีต้องการกล่าวถึงคือ การมองเห็นความงามของเธอผ่าน รอยแยกของสายหมอกเพียงชั่วแวบเดียว เนื่องจากตามธรรมชาติเวลาที่เกิดหมอก ขึ้น หมอกนั้นจะมีลักษณะบ้างเป็นเส้นบางบ้างเป็นเส้นทึบ แต่ก็จะมีส่วนที่แยกออกจากกันนิดๆ พอให้เรามองเห็นสิ่งที่อยู่ข้างหน้าได้ และจะคงลักษณะเช่นนั้นอยู่อย่าง ไม่แน่นอน บางทีมองเห็นอยู่ดีๆ สายหมอกก็เคลื่อนตัวมาปิดทำให้ไม่สามารถมองเห็นได้อีก จากลักษณะดังกล่าวของหมอกนี้ เมื่อถูกนำมากล่าวนำคำว่า เห็นเพียงชั่วครู่ เห็นเพียงนิดเดียว ก็ทำให้เราสามารถจินตนาการต่อเนื่องไปจนเห็นภาพสายหมอกที่ลงมาเป็นสายๆ และกำลังเคลื่อนตัวบดบังสิ่งต่างๆ ที่อยู่เบื้องหน้าภายใน เวลาชั่วแวบเดียว ดังนั้นกวีจึงได้นำเอาภาพพจน์ของสายหมอกมาขยายความ

³⁵ ความหมายทั้งหมดและตัวอย่างที่ 2.1, 3.1 และ 4.1 อ้างอิงจาก ยอดสุวรรณค์ อิกุจิ, “แนวทางการอธิบายกลวิธีการประพันธ์บทหรือยกองใน อิเซะ โมะโนะงะตะริ” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตสาขาวิชาภาษาและวรรณคดีญี่ปุ่น คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544), หน้า 25-28.

เพื่อให้ผู้อ่าน เห็นภาพและเข้าใจในสารหรือความหมายสำคัญที่ต้องการนำเสนอ
อย่างชัดเจน

2. กลวิธีการประพันธ์ประเภท makurakotoba หรือคำประดับ

เป็นการนำคำ หรือ วลี หนึ่งๆ จำนวน 5 พยางค์ที่มีการกำหนดเอาไว้แน่นอนมาวาง
ไว้ข้างหน้าคำหรือวลีใดๆ ที่เป็นความหมายสำคัญของบทกวี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประดับ
หรือตกแต่งคำนั้นๆ ให้ไพเราะ สวยงาม รวมทั้งช่วยในการขยายความหมายและทำให้เกิดภาพ
พจน์ที่ชัดเจนยิ่งขึ้นคล้ายกับกลวิธีการประพันธ์ประเภท jokotoba

คำ makurakotoba ส่วนใหญ่จะมีความสัมพันธ์กับคำที่ถูกประดับทั้งในด้านของ
เสียงและความหมาย โดยปกติคำ makurakotoba หนึ่งคำอาจใช้ประดับคำที่มีความหมาย
ต่างๆ กันได้มากกว่าหนึ่งคำ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 2.1

กวีต้องการกล่าวถึง การเดินทางซึ่งในภาษาญี่ปุ่น คือคำว่า 旅 (tabi) ใน
บทกวี จะต้องมีการนำคำว่า 草枕 (kusamakura) หมายถึง **หมอนที่ทำด้วย
หญ้า** มาวางประดับไว้หน้าคำ tabi ทั้งสองคำนี้มีความสัมพันธ์กันทางความ
หมาย กล่าวคือ ในสมัยก่อนการเดินทางไม่มีที่พักแรมจึงต้องนอนตามพื้นดินและ
ใช้หญ้าหนุน นอนต่างหมอน ดังนั้นจึงเชื่อว่า กวีได้นำความสัมพันธ์ทางความหมาย
ของทั้งสองคำนี้มากำหนดให้คำว่า kusamakura เป็นคำที่ใช้ประดับคำว่า tabi
นอกจากนี้ kusamakura ยังใช้ประดับคำอื่นๆ ได้อีก คือ คำว่า 仮 (kari)
หมายถึง **ชั่วคราว** และ 露 (tsuyu) หมายถึง **น้ำค้าง** ซึ่งความหมายของทั้งสอง
คำก็พอที่เห็นถึงความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างกัน เพราะการเดินทางนั้นเป็น
สิ่งที่เกิดขึ้นชั่วคราวชั่วคราว ขณะที่เมื่อเดินทางรอนแรมตามป่าเขาก็อาจจะต้องนอน
ตากน้ำค้างในเวลากลางคืน

3. กลวิธีการประพันธ์ ประเภท kakekotoba หรือ คำซ้ำซ้อน

เกี่ยวกับชื่อของกลวิธีการประพันธ์ ในภาษาไทย ยอดสุวรรณ อิกุจิ³⁶ ใช้คำว่า “คำพ้องเสียง” แต่ผู้วิจัยมีความเห็นว่าหน้าที่ของ kakekotoba มิใช่เพียงแสดงลักษณะที่พ้องเสียงหรือซ้ำเสียงเท่านั้นแต่ยังมีลักษณะที่ซ้อนความหมายอยู่ กล่าวคือ มีความหมายอีกความหมายหนึ่งซ้อนทับอยู่ ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า “คำซ้ำซ้อน” น่าจะเป็นคำเรียกภาษาไทยที่ให้คำจำกัดความของกลวิธีการประพันธ์ประเภท kakekotoba ได้เหมาะสมกว่า “คำพ้องเสียง”

กลวิธีการประพันธ์ ประเภท kakekotoba เป็นกลวิธีการประพันธ์ประเภทหนึ่งที่ใช้ใน waka หรือ บทกวีญี่ปุ่น โดยมีการนำคำที่ออกเสียงเหมือนกันแต่เขียนต่างกันและให้ความหมายที่แตกต่างกันในลักษณะของคำพ้องเสียง มาใส่ไว้ในบทกวีเพื่อทำให้บทกวีนั้นๆ สามารถสื่อความหมายได้มากยิ่งขึ้นกว่าจำนวนของคำในบทกวีที่กำหนดเอาไว้เพียง 31 คำ เนื่องจากบทกวีในสมัยโบราณมักเขียนด้วยอักษร 仮名 (kana)³⁷ ทำให้บางครั้งสามารถตีความได้มากกว่าหนึ่งความหมาย ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 3.1

- คำว่า yoru คำนี้จะเป็นคำพ้องเสียงระหว่างคำว่า 夜 (yoru) ซึ่งหมายถึง เวลากลางคืน กับคำว่า 寄る (yoru) ที่หมายถึง มีใจรักให้กับเพศตรงข้าม เมื่อใช้คำ yoru ในบทกวีญี่ปุ่นจะสามารถตีความหมายได้ทั้งสองความหมายคือ หมายถึง เวลากลางคืน หรือเป็นการกล่าวถึงการมีใจรักให้กับเพศตรงข้าม

ตัวอย่างที่ 3.2

³⁶ ยอดสุวรรณ อิกุจิ , “แนวทางการอธิบายกลวิธีการประพันธ์ที่ร้อยกรองใน อิเซะ โมะโนะงะตะริ” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตศึกษาวิชาภาษาและวรรณคดีญี่ปุ่น คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2544) , หน้า 44.

³⁷ kana ช้างถึงแล้วในหน้าที่ 1 และเนื่องจาก kana เป็นอักษรที่ไม่มีความหมายในตัวเอง ดังนั้นเมื่อนำมาเป็นคำ kakekotoba จึงสามารถตีความได้หลากหลายตามเสียงที่พ้องกัน

- ใช้คำว่า aki ซึ่งเป็นคำพ้องเสียงระหว่าง 秋 (aki) ที่หมายถึง ฤดูใบไม้ร่วง และคำว่า 飽き (aki) ที่หมายถึง ความเบื่อหน่าย เมื่อนำมาใช้ในบทกวีทำให้สามารถตีความหมายได้ทั้งสองความหมาย

4. กลวิธีการประพันธ์ประเภท engo

เป็นกลวิธีการประพันธ์ประเภทหนึ่งซึ่งพบมากในบทกวีญี่ปุ่น เมื่อกวีต้องการสื่อหรือแสดงถึงแนวคิดสำคัญในบทกวี จะมีการจะเลือกสรรถ้อยคำที่มีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันทางความหมายอย่างลึกซึ้งกับคำหลักหรือคำสำคัญมาใช้ในบทกวีหนึ่งๆ ทำให้ผู้อ่านเกิดความคิดเชื่อมโยงไปถึงสิ่งที่มีความสัมพันธ์กัน และ ความคิดเชื่อมโยงนี้ก่อให้เกิดจินตนาการที่กว้างไกลลึกซึ้ง มีการต่อเนื่องทางด้านของอารมณ์ความรู้สึก กล่าวกันว่า เป็นกลวิธีการประพันธ์ที่ให้ อรรถรสที่ละเอียดอ่อน และละเอียดละไมต่อความหมายของบทกวี คำที่นำมาสัมพันธ์กันทางด้านของความหมายเหล่านี้เรียกว่าคำ “ engo” ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 4.1

กวีต้องการนำเสนอถึงแนวคิดความไม่จริงยั่งยืน คำหลักหรือคำสำคัญที่กวีนำมาใช้ในการถ่ายทอดแนวคิดนี้คือ คำว่า 露 (tsuyu) ที่หมายถึง น้ำค้าง ส่วนคำที่มีความหมายสัมพันธ์กับคำว่า น้ำค้าง คือคำว่า 消える (kieru) หมายถึง เหือดแห้งไป การที่คำว่า kieru เป็นคำ engo หรือคำสัมพันธ์ทางความหมายกับคำว่า tsuyu นั้น เนื่องจากโดยธรรมชาติของน้ำค้างจะเหือดแห้งหายไปอย่างรวดเร็วในเวลาเช้า ดังนั้นกวีจึงได้นำเอภาพพจน์ลักษณะของน้ำค้างนี้มาใช้เปรียบเทียบเพื่อแสดงถึงความไม่จริงยั่งยืนของสรรพสิ่ง อันเป็นสารหรือแนวคิดสำคัญที่กวีต้องการนำเสนอ

ส่วนกลวิธีการประพันธ์ประเภท mitate นั้นได้กล่าวไปแล้วข้างต้น

1.9.3 สารระดับต้นและสารระดับลึก

สารระดับต้น³⁸ หมายถึง สารหรือสิ่งที่กวีต้องการนำเสนอในระดับรอง ซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นการบรรยายลักษณะของสภาพทางธรรมชาติ อาจกล่าวได้ว่าสารระดับต้นนี้เป็นฉากและบรรยากาศ ที่กวีนำมาใช้เป็นสื่อกลางในการแสดงออกถึงอารมณ์ความรู้สึกที่ตนต้องการสื่อออกมา ทั้งนี้เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจในสารระดับลึกของบทกวีได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น ส่วนใหญ่เป็นการนำลักษณะ หรือ ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติมาเปรียบเทียบกับอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ หรือ การนำมาช่วยในการขยายแนวคิดใดแนวคิดหนึ่งซึ่งเป็นสารสำคัญของบทกวีอันมีผลทำให้บทกวีบทนั้นมี ความลุ่มลึกในทางการประพันธ์ และลึกซึ้งทางความหมาย เช่น การบรรยายปรากฏการณ์น้ำขึ้นเพื่อนำมาเปรียบเทียบกับความรักที่เพิ่มขึ้น หรือ การบรรยายถึงสภาพของน้ำค้างที่แห้งเหือดไปอย่างรวดเร็ว ก่อนเมฆที่ล่องลอยไปมาบนท้องฟ้า เพื่อนำมาขยายแนวคิดเรื่อง ความไม่จีรังยั่งยืนของชีวิต เป็นต้น

สารระดับลึก หมายถึง สารหลัก หรือ เนื้อหาแนวคิดสำคัญที่กวีต้องการสื่อหรือนำเสนอออกมาในบทกวีหนึ่งๆ มักจะเป็นการแสดงออกทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก ในบางครั้งการอ่านบทกวีแบบผ่านๆ อาจไม่สามารถเข้าใจสารระดับลึกนี้ได้โดยทันทีว่า กวีต้องการสื่อถึงสิ่งใด จำเป็นต้องอาศัยการตีความหมายจากของคำอื่นๆ ในบทกวีประกอบกัน ส่วนใหญ่กวีมักจะใช้การบรรยายสภาพทางธรรมชาติซึ่งถือเป็นสารในระดับต้นมาเป็นสื่อกลางในการนำเสนอสารในระดับลึก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³⁸ ยอดสุวรรณ อิกุจิ , “แนวทางการอธิบายกลวิธีการประพันธ์บทกวีของใน อิเซะ โมะโนะงะตะริ”

(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตสาขาวิชาภาษาและวรรณคดีญี่ปุ่น คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2544) ,หน้า 8.